

DOSYA: *POST-TRUTH*

HAKİKAT-SONRASI

Bülent DİKEN

Khas öğretim üyesi

Bir toplum kendi kendinin olumlanması haline geldikçe, fiili olanı norm sayan bu var olanla uyumluluk, hakikat düşüncesini dışlar.

Hakikat düşüncesi, kökeninde, var olanın eleştirisidir, var olanın “doğru olamayacağı” varsayımdır. Bir şey isteyen eleştiri, nesnesini asla “tarafsızca” betimlemekle yetinemez, nesnesine müdahale etmeyi, onun olanaklıklarını paradoksal bir bakış açısından betimlemek suretiyle nesnesini etkilemeyi amaçlar. Dolayısıyla eleştiri “var olanı” tartışırken, “olmayanı” da ele alır. Böylece aynı anda hem ampirik gerçeklik hem de aşkın hakikat ile ilişki kurar. “Olan” ile “olmayanı” birlikte düşünür. Bu yüzden can alıcı ayırım, “ütopyacı” eleştiri ile “bilimsel” eleştiri arasında değil, farklı ütopyalar, farklı hakikatler arasındadır. Eleştiri ancak kendi (tarihsel) şimdisini eleştirdiği takdirde eleştirel olabilir ve bunu da ancak zamansız bir “hakikat” ile ilişki kurduğu takdirde yapabilir.

Fakat hakikati sadece bilinçli bir şekilde aramayız. Hakikati arzulamayanlar onu göremez. Hakikatin ele geçirmediği, hakikati ele geçiremez. Onlara göre koşullar hakikati konuşmak için asla yeterince olgunlaşmış değildir; “zamansız” olanın zamanı asla gelmez.

Sławomir Mrozek’in “Fil” adlı kısa öyküsünde, hayvanat bahçesini masraftan kısarak işletmek isteyen bir yönetici karşımıza çıkar. Hayvanat bahçesinin hayvansız olmayacağını bilecek kadar akli vardır bu yöneticinin. Hayvanlar, özellikle fil gibi büyük olanlar bilhassa gereklidir: “Üç bin tavşan bile o soylu devlerin yerini

tutamaz.” Bir fil almanın yolunu ararken bir plan yapar: “Gerçek boyutlara uygun plastik bir fil yapar, içine hava basıp parmaklıkların ardına yerleştiririz. Doğru renge itinayla boyanacak ve yakından bakıldığında bile gerçeğinden ayırt edilemeyecek. Fillerin miskin hayvanlar olduğunu, etrafta hoplayıp zıplamadığını herkes bilir. Parmaklıklara asacağımız notta bu filin en miskin fillerden olduğunu yazabiliriz. Paramız cebimizde kalır, o parayla da...”

Sonunda yönetici, adamlarıyla birlikte gerçeğine uygun plastik bir fil yapıp onu şişirir. Devasa vücudu, koca bacakları, büyük kulakları ve tabii ki gözden kaçması imkânsız hortumuyla gerçek gibi görünmektedir. Ertesi gün bir grup öğrenci fili görmeye gelir. Öğrenciler hayran hayran file bakarken öğretmenleri filin etobur olduğunu, nesli tükenen mamut soyundan geldiğini, yetişkin bir filin dört ila altı ton çektiğini anlatmaktadır. Ama aniden rüzgâr çıkınca, şişme fil sallanmaya başlar ve havalanır. Burada ansızın biten öykünün sonunda, olaya şahit olan öğrencilerin “artık fillere inanmadığı” yazar.

“Hakikat-sonrası” da plastik hakikatlerle yaşamaya benzer. Yani sadece hakikatin olduğu gibi lağvedilmesi değil; ucuz, şişirme, sonuç vermeyen hakikat anlamına da gelir. Ta ki insanlar “artık hakikatlere inanmayana” kadar.

Panorama *Khas*’ın bu sayısında hakikat-sonrası denen bu fili beş ayrı açıdan tartışıyoruz. Bununla birlikte hakikat-sonrası çağında hakikat fikrinin ne anlama gelebileceğini soruyoruz.

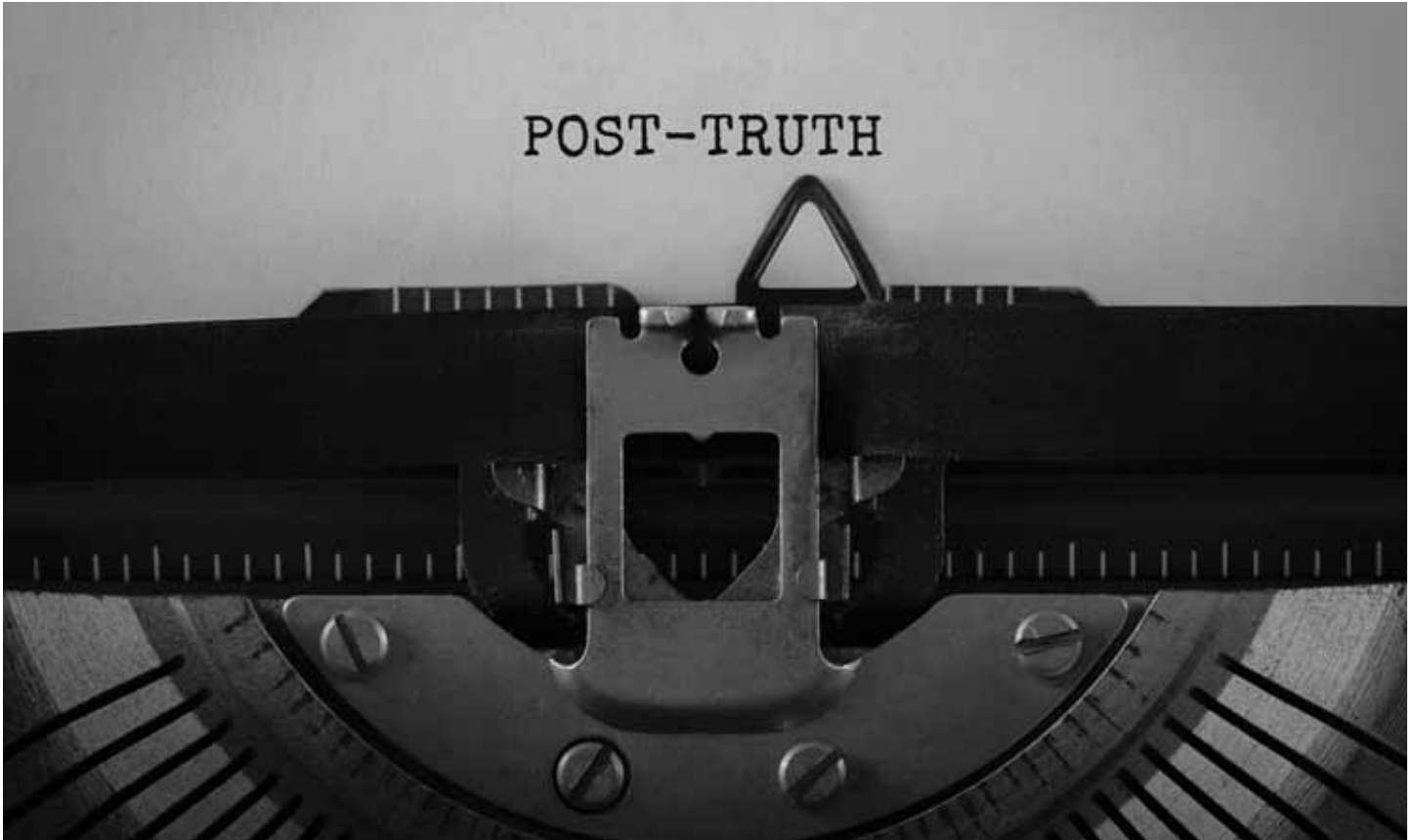
POST-TRUTH: HER AÇIDAN KULLANIŞLI BİR KAVRAM

Sarphan UZUNOĞLU

Khas Öğretim Görevlisi

Post-truth'la ilgili yazılan birçok yazı, söylenmiş birçok söz aslında Oxford Sözlüğü'nün bu kavramı yılın kelimesi olarak seçmesine referansla başlıyor. Peki bir kavramın yılın kelimesi seçilmesi ne anlama geliyor? *Post-truth* kavramının Oxford Sözlüğü tarafından yılın kelimesi seçilmesi küresel politik gündem bağlamında okunduğunda; 2015 sonrası Trump'ın yükselişi ve nihayet başkan seçilmesi; Le Pen'in oyunu Mayıs 2017 itibariyle 2. turda % 30'lara çıkarması ve elbette *Brexit* gibi gelişmeler ve bunların öncü sarsıntılarıyla ilişkilendiriliyor.

Aslında Oxford Sözlüğü yılın kelimesini seçme konusunda yaratıcı ve gündem belirleme konusunda da oldukça kuvvetli. Zira 2015 yılının kelimesi olarak gülmekten gözünden yaş gelen "emoji"yi seçmeleri yenilikçi olduğu kadar, emoji ve onun dil içerisindeki yerine dair bir tartışmayı da alevlendirmişti. Ama amaç elbette sadece bir tartışma alevlendirmek değil, emojilerin en büyük sosyal ağlar olarak adlandırılacak *Whatsapp* tipi sohbet platformlarının vazgeçilmezi olarak konumuna dikkat çekmekti. Bir önceki yılın kelimesi olan "*vape*" ise elektronik sigara kullanımının artışına referansla seçilmişti. Geçmişe gittikçe Oxford Sözlüğü'nün kelimeleri neden seçtiği konusunda aslında basit bir mantıkla baş başa kalıyoruz; toplumsal kabul ve davranış. *Post-truth* ise toplumsal kullanım değerinden ziyade politik kullanışlılığı ile 2016'nın ipi göğüsleyen kavramı olmuş gibi görünüyor. Yani aslında sözlük açısından politik ortama bir itiraz ya da bir müdahale olduğundan söz etmek mümkün.

Post-truth'un yükselişi: Kavramsal bir müdahale

Post-truth'a ilişkin tanımların özellikle Avrupa ve ABD'de aşırı sağın yükselişi üzerinden yapılması, aslında liberal demokratik basın mantığının ve çoğunlukla Batı eksenli bir düşüncenin sonucu. Oxford'un seçimi de, *Niemanlab*, *Poynter* gibi yayınların kavrama ilgisi de aslen politik bir tavır almanın sonucu ve Batı'da demokrasinin içinde bulunduğu krize bir müdahale çabası olarak okunabilir. Zira ABD'de Trump karşıtlığının *Washington Post*, *New York Times*; İngiltere'de ise Brexit'in *Guardian* için çok ciddi bir kaynak yaratmış olduğu gerçeği göz önüne alındığında kavram, medya etiği tartışmaları açısından da, medyanın gelir modelleri bakımından da oldukça kullanışlı. Yani bu, götürüleri tartışmasız bir döneme karşı, getirisi de olan bir kavramsal müdahale.

Post-truth kavramının gündeme oturmasının entelektüel alanın direksiyonunu istediği yöne kırma kabiliyeti olanların güçlerini yitirmesiyle aynı döneme gelmesi bir açıdan da ironik. Zira kavramın akademik bir çalışma içerisinde ilk kez bilimsel bir anlamda kullanımı Ralph Keyes'in *The Post-truth Era: "Dishonesty and Deception in Contemporary Life* isimli kitabına denk geliyor. Yani kavramın yılın sözcüğü seçilmesinden 12 yıl önce kavram ve kavrama dair pratikler üzerine yazılmış bir kitaptan bahsedebiliyoruz.

Buna bağlı olarak kavrama yönelik eleştirilerin çoğu kavramın popülerleşmesinin neden bu döneme denk geldiğini sorguluyor bu oldukça haklı bir eleştiri. Zira Trump öncesi ve sonrası arasında bir kontrast yaratarak meseleyi ele almak birçok açıdan bir pozisyonu ifade ediyor. Çünkü mesele eski, hem de çok eski. Zaten Keyes de kavramın çağlara yayılan kullanışlılığına vurgu yapıyordu. Kitap henüz Türkçeye çevrilmemiş olsa da, kavramın güncel kullanımının incelenmesi için önemli bir kaynak. Bu nedenle kitapta Keyes'in öne sürdüğü argümanları ve *post-truth* çağı diye bir çağın dillendirilir hâle gelmesine neden olan olguları tanımlamakta fayda var.

The Post-truth Era: Dünden Bugüne Yalanın Tarihi

Keyes *The Post-truth Era* kitabında yalan söylemenin dünü ve bugünü arasındaki ilişkiyi ve yalan söyleme alışkanlığının gelişimini ele alıyor. Doğal olarak da dilin oluşumundan ve yazılı tarihin başından bu yana söylenen yalanlar onun vakaları olarak karşımıza çıkıyor. Keyes ilk olarak yalan söyleme alışkanlığının dil becerimiz ve dolayısıyla yaratıcılığımızla birlikte geliştiğini anlatıyor. Burada, işaret diliyle anlaşmayı öğrenen ve dili geliştikçe yalan söyleme oranı artan Goril Koko örneği üzerinden hareket eden Keyes, dil becerileriyle birlikte yeşeren ve artan yalan söyleme alışkanlığının üzerinde duruyor.

Keyes ayrıca *post-truth* döneminin başat aktörlerini gazeteciler, politikacılar, din adamları ve önemli hikâyeciler olarak tanımlıyor. Aristoteles'ten Ronald Reagan'a, inanç sistemlerinin yalanı meşru gösteren anlatılarından büyük medya skandallarına dek geniş bir örnek havuzundan yararlanan Keyes, bu dört kategorinin aktörlerinin *post-truth* çağının yaratıcıları olduğu tespitini yapıyor. Keyes, Platon'un idealindeki devletin gardiyanlarının asil yalanlar söylemelerinin gerekli olduğunu savunması; birçok ABD'li siyasetçinin Vietnam'da savaşçıları söyleyerek kendileri için bir yalan geçmiş yaratması, dini figürlerin yalan söyleyerek öldürülmekten kurtarılmasını gibi yalanın işlevli hâle getirildiği pozisyonları incelerken insanların neden yalan söylediği sorusu üzerine yoğunlaşıyor.

Keyes, *post-truth* döneminin oluşumu bağlamında önemli bir soru da soruyor: Neden bu kadar yalan söylüyoruz? Burada yalan söylememenin insana donanımla değil, yazılımla gelen bir özellik olduğunu söylemek şart. Zira dürüstlük gibi yalan söylemek de öğrenilen bir davranış. Keyes ise bir başka açıdan bakıp, yalana karşı yeterince yaptırım olmayan bir dönemde yaşadığımızı söylüyor. Yalan söylemenin hayatı kolaylaştırdığını ifade ediyor. Küçük toplulukların hayatlarına eğilen Keyes, köy gibi küçük komünitelerin ortak değerinin paylaşılan sırlar ve bazı şeylerin hiç olmamış gibi yaşanması olduğuna değiniyor. Toplulukları bir arada tutan şeyin geleneksel inanın aksine yalanlar olduğuna inanan Keyes, yalanların sürdürülebilir olmasının ardında da bu toplumsal kontratların olduğunu söylüyor.

Toplumsal Kontratı Bozan Kim?

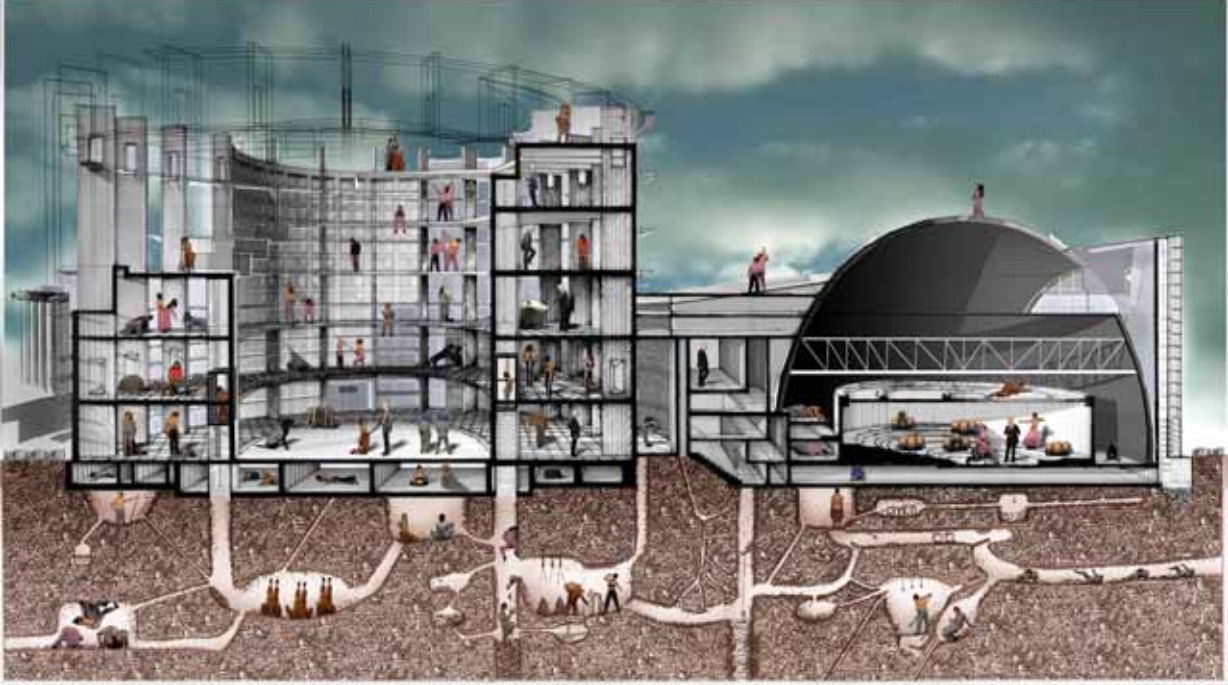
Peki toplumsal kontratı bozan, toplulukların sırlarını açığa çıkararak kim? Oxford Sözlüğü ya da *Washington Post* mu? Cevap kesinlikle bunlar değil elbette. Zaten *post-truth* kavramının ortaya çıkması bu kontratın her geçen gün daha geniş kitleleri kapsamı, sessizlik sarmalının her geçen gün daha fazla büyümesi ve yalanla mücadelenin daha da umutsuz hâle gelmesiyle ilgili. *Post-truth* siyaset durumunu bir çağ olarak tanımlanabilir hâle getiren, kaçınılmazlaştran da zaten bu geniş yayılma hızı.

Peki yalanların bu geniş yayılma hızının arkasında ne var ve yalanlar neden bu kadar rahat satın alınabiliyor? Keyes burada mantarları örnek veriyor ve onların karanlık ve nemli bodrumlarda büyümesine yoğunlaşıyor. Bu da mesajın kaynağının anonimleşmesi etrafında düşünülebilecek bir mesele. Yani bir mesaj ortaya çıktığında, kaynağın zamanla yok olması ve çarpan etkisi de göz önüne alındığında, bir yalanın kimin tarafından üretildiği önem arz etmeyecek şekilde büyüyebiliyor.

Dahası Imaad Ahmed'in *Digital Age Summit 2017* de belirttiği gibi, internet üzerinden yapılan tüm paylaşımların yüzde 84'ünün özel mesajlaşma yoluyla gerçekleştirildiği göz önünde bulundurulduğunda, her gün mesaj kutumuza düşen "bu mesajı kopyala yapıştır ve arkadaşlarınızla paylaş" içerikli mesajların yaratabildiği çarpan etkisine de odaklanmak gerekiyor. Zira *post-truth* çağına özgü materyaller sadece anonimliğin getirdiği bir karanlıkta değil, ölçülemez ve denetlenemez (şifrelenmiş içerikler söz konusu olduğunda devletler hariç) bir sohbet ortamında da yayılabilir.

Burada Keyes'in yalanın cezasızlığına dair söylediğine dönüp yapmakta fayda var. Sosyal ağlarda yalan söylemeniz bile, inanırlılığınızı/güvenilirliğinizi geniş kitleler için yitirmeniz düşük bir ihtimal. Zira Murathan Mungan'ın sözündekine benzer olarak bu alan, "her şey olmanın mümkün, ama rezil olmanın imkânsız olduğu" bir alan olma niteliği taşıyor. Buna bir de "yanık fanusları" olarak nitelenen ve herkesin benzer ideolojik konuları paylaşanlarla benzer içerikler ürettiği ve tükettiği ortamların *post-truth* durumun sürdürülebilirliğine katkıları eklenince, yalanın mücadele edilemez bir kuvvete eriştiğini söylemek mümkün oluyor.

Sonuç olarak *post-truth* siyasetin yahut *post-truth* çağının ortaya koyduğu, adını birilerinin alternatif hakikatler olarak tanımladığı olgularla mücadele konusunda tıpkı Oxford Sözlüğü'nün yaptığı gibi, kavramsal müdahaleler kadar yapısal ve kitlesel ciddi müdahaleler de ortaya koymak gerekiyor.

YALANIN İFŞASI: İNCİ EVİNER'İN PARLAMENTO'SU

Ezgi TUNCER

Khas öğretim görevlisi

Bu yazı, İnci Eviner'in Parlamento isimli tek kanallı video yerleştirmesi (2010) ve işin tartışmaya açtığı Avrupa Birliği ütopyası, anıtsal parlamento binası, yeraltı mültecilik halleri üzerinedir. İş, pandoranın kutusunu açarak, Avrupa Birliği'nin mülteciler konusundaki ikircikli tutumunu ve "demokrasi" yalanını ifşa ediyor.

Bizarro'nun karikatüründe (<http://americanlegalnews.com/trump-plato/>) çimlerin üzerinde rahatça oturan Trump, Plato ile sohbet edermiş gibi görünüyor. Halbuki, Plato'nun onayını almaya çalıştığı bir konuda, belli ki onunla pazarlık ediyor ve şöyle diyor: "Hakikat, bir yalanın tekrarlanmasıyla yaratılabilir, bu konuda benimle aynı fikirdesin ama, değil mi?"

"Hakikat-ötesi": Hakikat-Yalan Farkının Bugünkü Adı
Neo-liberalizmin örgütlediği toplum-mekânda, popülist politikaların varlığını borçlu olduğu "hakikat-ötesi" söylemlere, dahası bu söylemlerin ürettiği güce, baskıya sürekli olarak ve yeni biçimlerde tâbi olmaktayız. "Hakikat-ötesi" olarak tanımlanan tutumlar ve söylemler, *Cumhuriyet* gazetesi köşe yazarı Ergin Yıldızoğlu'nun yaptığı basit ve açık tanıma göre, "vatandaşların uzmanların ayrıntılı açıklamalarına, tavsiyelerine aldırmadan, ne hissediyorlarsa o yönde davranmayı seçmeleri" şeklinde açılabilir. Bir başka deyişle, kamunun bilimsel kanıtlar, kayıtlar, raporlar yerine politik kamusal figürlerin ilan ettiği, çoğu zaman dayanağı olmayan, kimi zaman günah çıkarma, kimi zaman kara çalma biçimini alan açıklamalarına inanmayı tercih etmesi olarak tanımlanabilir. Buna göre, siyaset sahnesindekilerin amacının, hakikatin üstünü örten ve dahası onu aşan, duygusal meşruiyeti sağlanmış bir söylem paketi üreterek kitleleri ikna etmek ve bu yolla kamuoyu desteğini sağlamak olduğu düşünülebilir. Kamuoyunu oluşturmak için, Spinoza'nın tanımladığı biçimde, arzunun yüceldiği ya da tersine azaldığı sevinç ve keder duygularının bedende ve ruhta yarattığı duygulanışlara, "sevgi ya da nefret"e ihtiyaç vardır. Kamuoyunun bu duygu ve duygulanışlarla tepki vermesi hedeflenir. Ne var ki, yeni gibi görünen bu hikâye oldukça eskidir. "Hakikat-ötesi" zaman-mekân, hakikat ile yalan arasındaki farkın kamu tarafından önemsenmediği halin, sadece bugünkü adıdır.

Hristiyan liturjisi, teoloji jargonunda doksoloji olarak adlandırılan kurallardan, dualardan ve yüceltme şenliklerinden (ululama, alkışlama, tezahüratlar) meydana gelir. Bu doksoloji ve tezahürat silsilesi Roma İmparatorluğu'ndaki seremonilerle ve Bizans mahkemesindeki liturji ile neredeyse aynıdır. Bir başka deyişle, dünyevi olan (imparatorluk) ile dinsel olan (kiliseye ait) seremoniler arasındaki ilişki birbirine geçmiş, hangisinin nereden geldiği ayırt edilemez hale gelmiştir. Bu ululama, yüceltme şenlikleri ve tezahüratları yirminci yüzyılda iktidar ritüellerini oluşturmada da önemli bir rol oynar. 1922'de Papanın "İsa Kraldır" sloganıyla yenilenen tezahürat biçimlerinin birkaç yıl sonra asker tarafından Mussolini'yi yüceltme ve selamlama tezahüratları olarak kullanıldığı görülür. Dinsel alkışlama biçimleri, faşist rejimin kamusal seremonilerine dönüşmüştür.

Bugün, faşist rejimde kullanılan tezahüratlara ve selamlama biçimlerine pek rastlanmıyor. Ancak modern demokrasilerde bunların yerini "kamuoyu" alıyor. Kamuoyu, tezahüratın, alkışın, yüceltmenin yeni ve modern biçimidir. Onu yöneten ve kontrol eden aygıt ise medyadır. Üstelik medya, sadece bunu yapmakla kalmıyor, iktidarın ihtişamını yaymanın ve sunmanın en güçlü silahı haline de geliyor. Liturjiler ve seremoniler belirli sürelerle kısıtlı iken, bugün medya, görkemi ve ihtişamı, bir başka deyişle gösteriyi toplumsal hayatın her anına yaymış durumda.

Özetle, popülist politikaların kuralı; iktidarın hakikat-ötesi söylemler üreterek medya üzerinden kontrol ettiği ve yönettiği kamuoyunu sağlamak. Bir başka deyişle, yeni dünyanın normu, 'hakikati söylemek' değil onu örten kılıfı icat etmektir. Taht boştur, ancak gösteri tüm ihtişamıyla devam etmektedir.

"Hakikat-ötesi" ve "Mülteci Krizi"

Yaklaşık altı yıldır süren Suriye iç savaşı ve onun yarattığı kitlesel göç sorunu ya da Avrupa Birliği'nin (AB) "mülteci krizi" olarak adlandırdığı durum, AB'deki birçok huzursuzluğun ve gerginliğin de kaynağı oldu. Ekonomik ve politik birlikteliğin toplum-mekânı olarak AB, II. Dünya Savaşı sonrasında Batı Avrupa'da gelişen milliyetçilik ve faşizm karşıtı dayanışma ortamında harekete geçen çeşitli iş topluluklarının (kömür ve çelik, gümrük, nükleer enerji

vb.) kurulması ve birleşmesiyle oluşmuştur. Avrupa içinde, “çeşitlilikte birlik” amacıyla kurulan bu sınır ötesi örgütlenme, devletler arasındaki politik dili ve gücü birleştiriyor; ortak bir ekonomi pazarı oluşturuyor ve dolaşım sınırlarını üye devletler için ortadan kaldırıyor. Birlik yılları içinde, Avrupalı olan vatandaşlar için de “dışarıdakiler” için de bir tür ‘ütopyanın’ ya da “kurtarılmış bölgenin” sembolü olmuştur. Ancak belirli, avantajlı grupları içeri alan, dışında kalanları – istisnaları – ise dışarıda tutmak üzere kurulan birlik anlayışı, egemenlik sınırlarını yeniden inşa ediyordu. AB için, bahsi geçen “çeşitlilik” sadece Avrupa coğrafyası sınırları içinde olanlara bir nevi steril, Avrupalı homojen bir gruba işaret ediyor; bu, yeni bir ulus anlamına da geliyordu: Avrupa ulusu. Bu nedenle, Avrupa vatandaşı olmayan her “mülteci” karakter için sınırlar katı ve geçirimsiz mekânlar olarak yükselmeye devam etti. Buna rağmen, içeri sızanlara ev sahipliği yapan, onları uyum süreçleri içinde sömürgeleştiren, ancak bunu “hakikat-ötesi” söylemlerle meşrulaştıran AB, bugün bu söylemlerin iflasını yaşıyor. Birliğin özellikle son yıllarda yaşadığı, “Suriyeli mülteciler krizi”, bununla bağlantılı olarak Avusturya’nın ve akabinde Balkan devletlerinin sınırlarını kapatması, vergi kaçakçılığı, *Brexit*, terör saldırıları ve Türkiye’nin üyelik müzakeresinin donmasıyla ilgili olaylar, bu ütopyanın sarsılmasına neden oluyor.

Eviner’in Parlamento’su: “Hakikat-ötesi” AB söylemleri

İstanbul Modern’de 22 Haziran – 27 Kasım 2016 tarihleri arasında İnci Eviner Retrospektifi’ne yer verildi. Eviner’in, desen temelli resim, heykel, fotoğraf işlerinin yanı sıra, özellikle video yerleştirmelerinin kimlik, beden, iktidar, biyopolitika, mekân arakesitinde durması ve ifade tekniklerindeki sradışıklık oldukça ilgi çekicidir. *Parlamento* isimli video işi, AB ütopyasının somutlaştığı mekân olarak Avrupa Parlamento binasının kesitine yerleşen kültürel, politik ve toplum-mekânsal eleştiriyi, sürekli “oluş” halindeki ritmik hareketler ve tekrar eden ama bir türlü tamamlanamayan süreçler üzerinden görselleştiriyor.

İşin amacının, mültecilerin uyum süreçlerine dair söylemlerle örülmüş ideal Avrupa mitini, Avrupa Parlamento binasının içinde olup bitenleri açığa çıkartan bir kesitte harekete geçirerek anlatmak, “hakikat-ötesi” AB söylemlerini bu kesit üzerinden ifşa etmek olduğu söylenebilir. Eviner, Agambenci bir yaklaşım ile, Avrupa Parlamentosunun ta kendisinin oluşturduğu sınırın, “içeri ile dışarı arasındaki belirsizlik muntıkası”, bir başka deyişle bir “kamp” olarak işlev gördüğünü ortaya koyuyor. Bu anlamda, sınırın değişken ve kestirilemez oluşu kimi zaman içeriği dışarıya, dışarıyı da içeriye taşıyabilmektedir. Egemen iktidar olarak Avrupa, bu aralıkta üretilen belirsizlik, sahipsizlik, haksızlık üzerinden, istisna halinde tuttuklarını (AB vatandaşı olmayanları, mültecileri) idare edebilmektedir. Çoğu zaman yönetimsellik, sürüncemede bırakma, tanımsız, var-yok haklar ve kaygan bir hukuk zemini üzerinden işlemektedir. O nedenle, tekinsiz bir figür olarak mülteci, Avrupa Parlamentosu’nun demokrasiyle, insan haklarıyla yüzleştiği sınıma nesnesidir.

Yolu Fransa’dan geçen Eviner, Vitry-sur-Seine’de kaldığı üç aylık misafir sanatçı programı sürecinde, soylulaştırmanın aracı olan şık müze mekânı ile banliyöde yaşayan göçmenler arasındaki çelişkiyi gözlemler. Afrikalı göçmenler, Avrupa’ya uyum süreci içinde, sanatla eğitiliyor, dil eğitimi alıyorlar ve Avrupa kültürüne entegre ediliyorlardır. Vatandaş olma vaadiyle, bekleme salonunda belirsiz bir süre için tutulacak olan bu figürler, evinden (oikos) edilmiş ve kentte (polis) biyopolitik iktidarın hükümüyle çıplak kalmış bedenlerdir. Eviner ise video işinde, Avrupa için üretilen bu kutsanmış anlatıyı,

parlamento binasına yeraltından girmeye çalışan, “hem içinde hem dışında” olan mülteci bedenler üzerinden eleştiriye açıyor ve hakikati örten bütün yalanları ortaya çıkartıyor.

Videoda Strasbourg’daki parlamento binasının kesiti görülüyor. Bina kesitlerine konvansiyonel olarak ölçeği ve gündelik hayatın bir anını betimlemesi için yerleştirilen insan bedenleri, davranışları ve donatılar burada da var, ancak bu sefer insan figürleri hareketli. Binanın donuk kesitine rağmen, strüktüre edilmemiş performanslar ile sürekli bir eylemsellik hali oluşturuluyor. Bu eylemsellik ve “oluş” hali sayesinde ve ona tezat biçimde, binanın kendisinin sabitleştirilmiş imgeler ve alegoriler yığını olduğu açık biçimde görülebilir. Her bir form bir tarihsel düşüncüyü, akımı ya da AB’ye dair bir ideayı temsil etmek üzere üretilmiş. Bu nedenle, binanın saf biçimlerin mükemmelliğinin ortaya çıkartıldığı bir ütopya mekânı ya da ebedileştirilmek istenen ve kutsanan bir anıt olduğu söylenebilir.

Avrupa Ütopyasının Dağılması

Eviner’in, Avrupa Parlamento binasının küre ve kulesini gösteren kesitinde yaptığı en belirgin ve çarpıcı yerleştirme, binanın dışardan görünmeyen yeraltı yaşantısının tasviridir. Bu yeraltı kent deseninde, Avrupa coğrafyasında varlık göstermesine rağmen iktidarın, hukuk ve yasalar üzerinden “içleyerek dışladığı” mülteciler, tehditkar ve usanmaz biçimde binanın, bir başka deyişle AB’nin içine sızmaya çalışmaktadır. Bu tehditle AB’nin yüzleşmesi ancak Avrupa Parlamentosu binasının kesiti alınıp içine bakıldığında anlaşılacaktır.

Yeraltında sürekli kazı yapan insanlar, binanın -Avrupa’nın- altını kazmaktadır. Başını kuma gömen bedenler kaybolmakla ortaya çıkmak arasındadırlar. Toprak altında, ana rahmini sürekli kazın, kürtaj yapan erkek, sürekli masturbasyon yapan adam, donu düşen ve utanan kadın bir yandan da cinsel çıkmaz içindedirler. Bodrum katta yerde yatanlar, sürünenler, asansörle sürekli binaya çıkan ama kapısı olmayan asansörden çıkıp binaya giremeyen adam, içeri ve dışarı arasında sıkışıp kalmışlardır. Kule içinde ise, anıt olmaya çalışanlar, yarı hayvan yarı insan bedenler, sınıf atlamaya ve Dalmaçyalı olmaya çalışan köpekler bulunmaktadır. Burası insan oluşu dışlayan bir yapıdır; çıplak bırakılmış, bedene indirgenmiş insanlar hayvanlaşmaktadır.

Hem kulede hem de küre içinde albino bir parlamenter dolaşmaktadır. Bu beyaz adamla el sıkışan, diz çökmüş yarı insan ise daha ne kadar süreceği belli olmayan bir anlaşma ve uzlaşma sürecindedir. Bir başka albino adam ise, parlamentoda konuşmaktadır, ancak salondakiler ona arkalarını dönmüş; kaba etlerini göstermektedirler. Parlamenter boş salona konuşmaktadır. Burada demokrasi vardır ama yoktur.

Eviner’in bu kutsal mabet ile ilişkisi onu dünyevileştirmek üzerine kurulu. Bir başka deyişle binayı iki boyutlu düşey kesit temsili üzerinden oyuna açarak, kesiti de binaya atfedilmiş anlamları da “başka bir biçimde kullanarak” bu simgesel anıtı dünyevileştiriyor. Bu oyun ile Eviner, AB tarafından mülk edinilmiş, fazlasıyla karar verilmiş ve benimsenmiş olan Parlamentoyu, AB’nin mültecilerle yüzleşmesi üzerinden “dağıtarak”, içini boşaltarak yeniden temellük ediyor; kutsallığı bozuyor, bir başka deyişle AB’nin mültecilere ilişkin “demokrasi ve insan hakları” yalanını ifşa ediyor. Dışarıdan görünen demokratik, barışçıl, açık Avrupa ütopyası, parlamento binasının kesitine yerleştirilen mülteci bedenlerin bitimsiz yaşamsal mücadeleleri nedeniyle yıkılıyor.

GERÇEKÜSTÜ, GERÇEKDİŞİ, GERÇEK AŞIRI

Soli ÖZEL ve Serhat GÜVENÇ

Khas öğretim üyeleri

Bugüne damgasını vuran “gerçek-aşırı” kavramının bir gerçeklik olarak hayatımızı etkilemesinin güven kriziyle, beklentilerin karşılanmamasıyla, insanların algılayamadıkları gelişmelere karşı duydukları tepkiyle yakından bağlantısı var.

Pozitivist gelenekten gelen sosyal bilimciler için açıklamanın makbulü en az değişkenle hikâyenin olabildiğince büyük bölümünü açıklayabilenidir. Bu aslında “yalınlık kuralı”nın uygulanmasından başka bir şey değildir. Bir de Occam’ın (Okham’ın) usturası vardır ki, bu da iyi bir açıklamanın gereksiz ayrıntılarından arındırılmış

bir açıklama olacağını vazedir. Sinema meraklıları, Jodie Foster’ın katıksız ve tavizsiz bilimselliği savunan bilim insanını canlandırdığı *Contact* (Temas) filmini anımsayacaklardır. Bu bilim-kurgu film, Carl Sagan’ın aynı adlı romanından uyarlanmıştır.

Film, uzayın derinliklerinden gelen sinyaller sayesinde inşa edilen bir araç ile zaman ve mekânın sınırlarını aşan bir uzay yolculuğunu işler. Filmde iki ana karakterin temsil ettiği bilim ve inanç arasındaki gerilim sık sık karşımıza çıkar. Bu anlarda Jodie Foster’ın canlandırdığı tavizsiz akılcı bilim insanı Dr. Elenor Arroway, hep 14. yüzyıl filozofu Okham’a sığınır; “diğer bütün değişkenler

sabitken, en basit açıklama doğru açıklamadır.” Bir diğer ifadeyle akla en yakın açıklamanın en doğru açıklama olabileceğini teslim eden bu önerme pozitivist geleneğin, zaman ve mekândan bağımsız bir nesnel gerçeklik olduğu anlayışının açık bir ifadesidir.

Sosyal Bilimlerde “Gerçeklik”

Sosyal bilimlerde nesnel gerçeğe erişmenin her zaman fen bilimlerdeki kadar kolay olmadığı da bir başka gerçektir. Sosyal bilim alanında kesinlik iddiasının gerçek hayatta ortaya çıkardığı maliyetler tarihsel örneklerle ortaya konmuştur. Örneğin, bilimselliğin belki de zirvesine karşılık gelen 19. yüzyılda Almanlar, savaşı, hem de iki cephele bir savaşı kazanmanın sırrını çözdüklerine ikna olmuşlardı. Fazıl Hüsnü Dağlarca’nın “Ben Almanları Severim, Almanlar makinaları sever” dizelerinde ifadesini bulan Alman tütizliği ise, yakın gelecekte bu ulus açısından bir felakete yol açacaktı. Birinci Dünya Savaşı’na giden yolda, Alman Genelkurmayı, Batı’da Fransa ve Doğu’da Rusya’ya karşı iki cephele savaşıma planları yaparken, ince ince hazırlanmış kurmay planlarına ve dakika dakikasına hesaplanmış birlik intikal çizelgelerine bel bağlamıştı. Savaşı bir mühendislik projesine dönüştüren Alman kurmayları, insan unsuruna dayalı tüm faaliyetlerde olduğu gibi savaşta da belirsizlik ve şans gibi faktörlerin belirleyici olabileceğine dikkat çeken bir Prusyalı, von Clausewitz’i nedense hiç dikkate almadılar. Almanların yenilgisiyle sonuçlanan bir savaş, bilim ve teknolojik ilerlemenin henüz savaşı öngörülebilir, tasarlanabilir ve yönetilebilir hale getirmediyi ortaya koymuştu.

Öte yandan gerçeğin en makul temsillerine varabilmek yolunda değişik akımlar/kuramlar aynı paradigmadan ve varsayımlar kümesinden hareketle bambaşka sonuçlara varabilmişlerdir. Hatta aynı bağımsız değişkenden hareketle taban tabana zıt önermeler türetebilmişlerdir. Örneğin kapitalizm ile savaş arasındaki bağlantı, Marksizm’in Leninci yorumunda kapitalizm çatışmanın/savaşın temel nedenidir. Uluslararası İlişkilerin Liberal Kuramı ise, kapitalizmin (ticaretin) devletler arasında barışı güçlendirdiğini iddia eder. Burada temel sorun, bu önermelerden hangisinin siyasal, sosyal ve nihayet ekonomik boyutlarıyla gerçeği daha iyi temsil ettiği. Salt akademik bir tartışma olarak eğlenceli bile sayılabilecek bu çelişki, devletlerin üzerine siyaset (ya da siyasa) inşaa edecekleri birer gerçeklik olarak kabul edildiklerinde, yüksek maliyetli olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir.

Gerçeğin Tekelleştirilmesi

Gerçeği tekelleştirme konusunda bir dönem en iddialı ve etkin yöntemler kullananlar kuşkusuz ki Sovyetler olmuştur. George Kennan’ın, Mr. X mahlasıyla yazdığı ve Foreign Affairs’de 1946’da yayımlanan “The Sources of Soviet Conduct” (Sovyet Tavrının Kökenleri) isimli makale, “Uzun Telgraf” olarak bilinen bir bilgi notuna dayanmaktadır. Bu notta Sovyet rejiminin “gerçek” ile bağının sorunlu olduğuna dikkat çekilen Kennan ya da Bay X’e göre, Komünist Parti, gerçeğin ne olduğu konusunda tek yetkin ve yetkili kaynaktı. “Gerçek”, Parti ne derse oydur ve Parti’nin bir gün “ak” dediğine, ertesi gün “kara” demesinde hiçbir sakınca yoktu. “Dava”nın selameti için gerçek konusunda zaman zaman

tutarsızlıklar yaşanabilirdi. Bu arada Sovyetlerin gerçekle imtihanı, George Orwell’in 1984 romanına da esin kaynağı olmuştu.

“Gerçeğin” kurgulanabilmesi, duruma göre değiştirilebilmesi bilginin ve bilgi akışının sıkı sıkıya denetlenebilmesiyle mümkün olduğundan, alternatif iletişim kanallarının mevcudiyeti rakip hakikatlerin ve hikâyelerin bilinmesini kolaylaştırmaktaydı.

Bilim, Hikâye ve Medya

Son dönemde bir hayli popüler olan *Sapiens* adlı kitabında Yuval Harari, hikâye kurgulamanın ve yayma becerisinin insanın iletişimi ve etkileşimi içerisinde olabileceği grupların büyüklüğünü katbekat artırdığını iddia eder. Asıl devrim *Sapiens*’in ses ve yazıyla iletişim kurabilmesi değil, bunları hikâye yaratmak ve anlatmak için kullanabilmesidir. Buradan hareketle insan gerçekliğinin hep bir kurgu/hikâye boyutu olduğu söylenebilir. Böylece bilim de, hikâye oluşturulurken medet umulan, hatta istismar edilen bir araca kolaylıkla dönüşebilir.

Öte yandan merak ve kuşku sayesinde genel kabul görmüş gerçeklikler sorgu ve sınamadan geçirilmektedir. Kuşkuçuluğun kompo kuramlarını besleyen bir hâle büründüğü de olur. Örneğin, 20 Temmuz 1969 günü insanın ilk kez Ay’a ayak bastığı olgusu bazıları için bir gerçek değil, kurgudan ibarettir. Gözlem gerçeği tespit için kullanılan bir yöntemdir. Ama gözlem, doğrudan değil de başkasının, hele kameranın aracılığıyla yapıldığında ve dolayısıyla “modere” edildiğinde, “gerçek” ne kadar doğru temsil edilmekte, ne kadar kurgulanmaktadır?

Televizyonlarda izleyicilere gerçek niyetine sunulanlardan bazılarının kurgu olduğu ilk kez 1991 Körfez Savaşı sırasında çarpıcı biçimde açığa çıkmış, ABD uluslararası kamuoyunun savaşa desteğini diri tutmak adına kurguya sık sık başvurmuştu. Savaşta televizyonun oynadığı bu rol daha sonra “CNN Etkisi” olarak nitelendirilmiştir. Ancak bu etkinin farkına varılması, CNN’in rakipsiz konumunu da bitirmiştir. Katar’ın *Al Jazeera*’sından, Çin’in CCTV’sine, Rusya’nın RT’sine kadar yeni ve en az CNN kadar etkili mecralar ortaya çıkmıştır ve farklı gerçeklik temsilleri ve yorumları ile tüm dünyaya yayın yapmaktadır.

Alternatif Gerçeklik Rejimleri ve Bilime Duyulan Güvenin Sarsılması

Mecralar böyle çeşitlenince ortaya çıkan alternatif hakikat rejimleri de çeşitlenmektedir. Bu arada özellikle Soğuk Savaş sonrası Uluslararası İlişkiler disiplininde ana akım kuramlara en ciddi meydan okuma inşaaacılar gelmiştir. Nesnel bir gerçeğin varlığını reddeden bu yaklaşımın temsilcileri, gerçeğin sosyal kurgudan ibaret olduğunu savunmaktadırlar. Onlara göre devlet, egemenlik gibi kavramlar nesnel gerçekler değil, birer kurgudur aslında. Ortalama insanın bilime ve bilimselliğe duyduğu güvenin zedelendiği bir evrede ortaya çıkan bu yeni yaklaşımlar, pozitivist geleneğin gerçek anlayışını da ciddi biçimde orselemiştir. Benzer şekilde post-modern yaklaşımın hemen her konuyu bir göreceleştirme içinde ele alması da çıpa sayılabilecek, “tartışılmayacak” gerçeklerin sağladığı güven

duygusunu, alışkanlığı örseleyip sarsmıştır.

İlginç olan küreselleşme çağında bilginin üretiminde, işlenmesinde ve yayılmasında geçmişe oranla büyük ilerlemeler kaydedilmiş olmasına rağmen, bilime ve bilimsel bilgiye kuşkuyla yaklaşanların da o derece artmış olmasıdır. Bilimin, tüm yanıtları er ya da geç insanlığa sunacağına olan güveni sarsan simgesel iki gelişme 1986 yılında üst üste yaşanmıştır. Bunlardan ilki Amerika'nın *Challenger* uzay mekiğinin kalkıştan hemen sonra infilak etmesidir. Bu olay canlı yayında televizyonlardan yayınlanmıştır. Diğeri ise Sovyetler Birliğinin Pripyat kentindeki Çernobil nükleer santralında yaşanan faciadır.

Bu kesinlik erimesi ya da eksikliği aslında hep var olan bir durum da sayılabilir. Örneğin ABD'nin Oregon eyaletinin Portland kentinde oturanlar 2013'de içme sularına klorin konmasına “devlet suyuza kimyasal karıştırmam” diye karşı çıkarlar Aslında doğal bir mineral olan ve içme suyuna karıştırıldığında dış sağlığının korunmasında ciddi hizmet veren klorine karşı gösterilen bu tepkinin bilimsel bir açıklaması yoktu. Ama Portland gibi gelişmiş bir kentin sâkinlerini bile buna ikna etmek mümkün olmamıştı.

Bu türden tepkileri, bilimselliğe hem yaslanıp hem ondan şüphelenmeyi siyaset alanına taşımak kolay değilse bile, gene de bazı paralellikler kurulabilir. Bugüne damgasını vuran “gerçek-aşırı” kavramının bir gerçeklik olarak hayatımızı etkilemesinin de güven kriziyle, beklentilerin karşılanmamasıyla, insanların algılayamadıkları gelişmelere karşı duydukları tepkiyle yakından bağlantısı vardır. Bu durumdan yararlanmayı bilenler ise, yukarıda değindiğimiz gibi Orwellci bir dil oyunuyla olmamış olmuş gibi göstermek, bir şeyi kendisinin tam tersi olarak tanımlamak imkânına sahip olabilmektedirler.

Siyaset, Gerçek-(ötesi) ve Trump Sonrası

Donald Trump'ın ABD Başkanı seçilmesi dünya siyaseti için çok sarsıcı oldu. Gelişmekte olan ülkelerde sıradan bir olgu sayılan popülist bir liderin seçimlerle iktidara taşınmasının, ABD gibi dünyanın en yerleşik demokrasilerinden birinde, kurumları yerleşmiş, seçkinlerinin hakimiyeti sorgulanmayan bir ülkede gerçekleşmesi uluslararası alanda bir deprem sayıldı. Gerçi Trump, bu seçimleri Amerikan seçim sisteminin iki dereceli olması nedeniyle, çoğunluğun oyunu alamamasına rağmen üç eyaletteki toplam 77 bin oyla kazandı. Ancak aday olarak sivrilmesi, Cumhuriyetçi Parti'nin seçkinlerine rağmen önseçimleri kazanması, daha sonra da kimsenin beklemediği şekilde Başkanlığa gelmesi, ortada dikkat edilmesi ve mutlaka anlaşılması gereken bir duruma işaret ediyor.

Seçim sonrası yapılan tüm araştırmalar Trump'ın 21. yüzyılın ekonomik gelişmesine ayak uyduramayan mavi yakalı işçilerin desteğini aldığını gösteriyor. Bu kesim ise küreselleşmenin hem ticaret serbestliğinden, hem de teknolojinin üretim yapılarını alt üst etmesinden en büyük zararı gören kesim. 2008 krizinin ardından, bu felaketin sorumlusu seçkinlerin bir bedel ödememesine rağmen

kendilerinin ağır bir bedel ödemek zorunda bırakıldıklarına inanıyorlar. İşsizlik, düşen ortalama gelirler, gelecek kaygısı, iş güvenliğinin eksikliği somut meseleler olarak elbette gündemlerinde. Bundan sorumlu gördükleri seçkinlere karşı içlerinde biriken öfke, o seçkinlerin dünyasının bir parçası olarak gördükleri Demokrat aday Clinton'a yöneldi, bir önceki seçimde oylarını Obama'dan yana kullanmış olmalarına rağmen, bu kez radikal bir tercihte bulundular.

Ancak ABD'de yapılan araştırmalara biraz daha yakından bakınca, ekonomi-politik temelli analizlerin yeterli olmadığı görülür. Trump'a verilen oylarda önemli bir kültürel başkaldırı, işçi sınıfı ya da taşra değerlerinin hakir görülmesine karşı birikerek patlayan bir öfkenin payının da yüksek olduğu anlaşılıyor. Bunlara ek olarak beyaz Amerika, gelirleri yüksek olan kadın ve erkekler de dahil olmak üzere, devletleriyle aralarındaki “beyazların hep egemen kalacağına” yönelik akdin de, seçkinler tarafından azınlıkların “kayırlmasıyla” bozulduğuna inanmış görünüyor. Kısacası Trump'ın zaferinde ırkçılığın, göçmen düşmanlığının payının da azımsanmayacak oranda olduğunu söylemek mümkün.

Asıl garip olansa, bu tepkileri harekete geçiren ve sonuçta bir seçim kazanacak kadar enerjiyi siyasete akıtabilen Trump'ın maddi açıdan kendisine oy verenleri temsil etmeye belki de en az ehil, ya da layık kişilerden birisi olması. Zengin bir New York'lu müteahhit olarak Trump'ın vergi kaçırıldığı, sahte iflaslar örgütlediği, sürekli yalan söylediği, muhafazakar seçmenlerin hayat tarzıyla hiçbir alakası olmadığı biliniyor. Ancak kendisini destekleyenler açısından bunların hiç birinin öneminin olmadığı ortaya çıkmış durumda. Trump'ın kulaklara hoş geleni söylemesi, gerçekleşmesi mümkün olmayan vaatlerde bulunması, pek çok konuda düpedüz yapan söylemesi ve bu yalanların kolayca kanıtlanabilecek olmasına rağmen seçmen indinde bir etki yapmaması, “gerçek-aşırı” dünyanın dinamikleri hakkında aslında bize güçlü bir fikir veriyor.

Seçkinlere güvenin sıradan indinde neredeyse sıfırlandığı, sistemin kurumlarının ve kurallarının altta kalanları korumadığına inanılan, gelecek korkusunun ve mağduriyet duygusunun had safhada olduğu bir ortamda bilimsel verilerin, doğruların, niyetlerin pek hükmü yok gibi. Bir önceki yönetimin, örneğin sağlık sigortası kanunundan en çok yararlananların bile oylarını Trump'a vermesi, insanların hayatlarını etkileyen en temel konularda bile doğru bilgi edinmemelerinin bir sonucu olarak görülebilir. Trump'ın arkasındaki güçler de toplumdaki güven eksikliğinden ve kurumlara, seçkinlere yabancılaşmadan yararlanarak, kendi siyasi çıkarları doğrultusunda kara propaganda yapıp, gerçekleri çarpıtabiliyorlar.

Bilimde olduğu gibi siyaset açısından da bunun anlamı, rasyonaliteye dayalı hayat kurgusunun ve yaşam anlayışının hemen her alanda saldırı altında olması ve tekinsiz zamanlarda duygusal olanın, duygulara hitap edenin ve irrasyonel güdünün geçer akçe haline gelmesidir. Belki de “gerçek-aşırı” dünyanın en ürkütücü tarafı da bu....

BANA BİR YALAN SÖYLE!

Bülent DİKEN

Khas öğretim üyesi

Günümüzün egemen ideolojisi hakikatsiz bir yaşamı dayatıyor. Ancak toplumsal yaşam tek bir koşulla eleştirinin ve değişimin nesnesi haline gelebilir; insanlar bir hakikati dile getirerek, ona meydan okuduğunda. Bu olanaksızlaştığında, toplumsal yaşam basit bir tekrara, aynının sonu gelmez yinelenmesine dönüşür. Bu anlamda hakikat, şimdiki durumumuza imkânlar prizmasından bakma olanağı veren unsurdur.

“Hakikat-sonrası” fikri ise, var olan dünyanın değişmez kabul edilmesi ve başka türlü bir dünya vaadi sayılan hakikati dile getirme

süreçlerinin bastırılmasıdır. Hakikat-sonrasının daha önemli ve bir o kadar da ilginç ikinci anlamı da hakikate karşı çıkması değil, hakikatin doğasını bozması, onu değiştirmesidir. Bu anlamıyla hakikat-sonrası, sadece dışsal bir gücü değil, aynı zamanda hakikat olduğunu düşündüğümüz şeyleri değiştiren, içlerini boşaltan, uyumlu hale getiren, yozlaştırarak sahiplenen bir mücadele alanına işaret ediyor. Bu süreçte ‘hakikat’ boş, hiper-gerçek bir göstergeye indirgenir. Hakikat-sonrasının bu ikinci anlamı illa hakikati ve gerçekliği ortadan kaldırma çabasını değil, fakat içeriksiz, sahte, bağlamından koparılmış, ‘kafeinsizleştirilmiş’, hakikat olmayan hakikatlerin üretim biçimini dile getiriyor.

Hakikat-sonrası: Despotizm-Ekonomi-Gönüllü kulluk

Hakikatsiz bir yaşam masum olamaz. Bu yüzden hakikat-sonrası hakikatlerin (“alternatif hakikatlerin”) hızlandırılmış üretimi günümüzde üç önemli süreç ile yürüyor. Demokrasinin yozlaşması, siyasetin ekonomiye indirgenmesi ve gönüllü kulluğun kitlesel ölçekte geri dönüşü. Bu nedenle, hakikat-sonrası çağının başlıca figürlerinden biri olan Trump’ın, demokrasinin popülist zorlamalarla despotik-totaliter çizgiye sokulmasını, işletme mantığı ile yönetme arzusunu, ve gönüllü kulluk ile iktidar arasındaki karşılıklı etkileşimin yeni bir eklemlenme biçimini örneklemesi tesadüf değil.

Trump, kendi çıkarlarına uygun hale getirilmiş, sadece kendi çıkarlarına hizmet eden yarı gerçeklerden bahseden ve onlar aracılığı ile tartışan liberal-demokrat gelenek ile açıkça alay ediyor. Ama kendisi bizatihi bu geleneğin ürünü.

Aslında, demokrasinin bu sapkınlaşma ihtimali, en az demokrasinin kendisi kadar eski. Antik çağın despotizm kavramı bu nedenle çok önemli. Örneğin Platon’a göre, despotizm her şeyden önce demokrasinin yozlaşmasının ifadesi; demokrasi, iyi yönetimin ilkelerini, gösterişçi popülist jestlerle ortadan kaldırılabılır ve kötü bir liderin etkisi ile tiranlığa sürüklenebilir.

Bugün de öyle. Ancak bugün bu bağlamda ortaya çıkan yeni bir tür popülizm ile karşı karşıyayız. Günümüzün popülist politikacıları, seçkinlere karşı sadece milliyetçiliğin dili ile konuşmuyor. Le Pen “ekonomik milliyetçilik” söylemini kullanıyor. Aynı şekilde Trump da toplumu bir oikos, özel şirket ya da herhangi bir ekonomik birimi yönetir gibi yönetmek istiyor. Her ikisi de siyaseti ekonomiye indiriyor.

Ksenophon’dan Arendt’e ve Agamben’e uzanan politik düşünce geleneği, siyasetin ekonomiye indirgenmesini despotizm ve totalitarizmin kökeni olarak görmektedir. Antik Yunan’da despotik yönetim (oconomicus, ekonomi) ev içi özel alanda, hane halkı arasındaki ilişkileri (çocuklar, kadınlar ve kölelerin despot tarafından yönetimini) düzenler. Siyasal güç ise aksine, kamu yararı adına özgür vatandaşlar arasındaki bir tür ilişki biçimi olarak kent ile alakalıydı. Bu nedenle, despotizm kavramı, her şeyden önce meşru yönetim biçimlerinin çarpıtılmasının ya da istismarının (kralın “halkını” sanki kendi köleleriymiş gibi yönetmesi), siyasetin siyasi bir şekilde sapkınlaştırılmasının yoludur. Ve bu tarife Le Pen, Trump ve diğer hakikat-sonrası politikacılar sadece popülist değil, aynı zamanda ekonominin (ev idaresi ya da işletme mantığının) ve despotizmin (çıplak güç mantığının) çakıştığı oligarşik bir dünyanın seçkinleridirde.

Bu açıdan hayati bir başka konu da gönüllü kulluk ile despotik güç arasındaki karşılıklı ilişki. Despotlar gücü sevdiği kadar, kalabalıklar da despotları sever. Bu nedenle, Trump veya hakikat-sonrasına ilişkin mesele, sadece iktidarın maskesini düşürmek ve ‘kral çıplak’ diye bağırılmaktan ibaret değil. Trump çıplak olduğunu kendisi haykıran yeni tür bir imparator. Programı, fikirleri, idealleri yok. Dolayısıyla düşürülecek bir maskesi de yok. Trump için iktidar saf bir yönetim arzusundan başka bir şey değil. En büyük tehlike de burada yatıyor: Politika’nın duygulara ve tutkulara indirgenmesi. Yorumcular Trump’ın ‘sıradanlığını’ ve ‘kararlılığını’ her kabul

ettiklerinde, bu eğilimin cazibesi daha da artıyor. Hakikat-sonrası, elitist ve popülist indirgemelerin bulunduğu (politikanın duygulara, libidinal ekonomiye endekslediği), despotizmin gönüllü kulluk ile örtüştüğü noktada duruyor.

Bu nedenle günümüzde hakikat-sonrası fikri, despotizm-ekonomi-gönüllü kulluk eksenindeki ilişkiselliklere odaklanarak, daha geniş bir çerçevenin parçası olarak anlaşılmalı; bu kavramların karşılaşmasından doğan eklemlenme, müdahale ve bilgi biçimlerini sorunsallaştırılmalı.

Düşman Kutuplar Arasındaki Sahte Antagonizmler

Günümüz toplumlarında hemen göze çarpan tuhaf bir iki kutupluluk var. Birbirinin kanını emen iki sülük gibi birbirinden beslenen, görünüşte düşman kutuplar arasındaki sahte antagonizmler ile yönetilen bir dünya bu. Akla gelen tek çatışmanın sağ (Macron) ile aşırı sağ (Le Pen), yerleşik güçler ile yeni-despotizmler arasında olabileceği varsayılan, sağ-sol çatışmasının ötesinde, tarihin sonunda, ‘politika-sonrası’ bir düzen. McDonalds’ın obeziteye savaş açtığı, faşistlerin düşmanlarını faşist olmakla suçladığı, özel şirketlerin sosyal sorumluluk projeleri yürüttüğü tepetaklak edilmiş bir toplumsallık. George Orwell’ın “barış savaştır, savaş ise barış”, Nazım Hikmet’in “haram sevaboldu, sevap haramdır” diyerek gönderme yaptığı “yeni”, pornografiden daha pornografik bir dil.

1980’lerde Baudrillard “Dünya Ticaret Merkezi’nin neden iki kulesi var?” diye soruyordu. DTM’nin ikiz kuleleri, pürüzsüz yüzeyleri birbirini yansıtan muntazam bir paralellik oluşturarak “tarihin sonunda” farkın ve karşıtlığın önemsizliğini teyit ediyordu. Başka bir deyişle DTM, siyasetin sonunun sembolüydü: Diyalektik kutuplarının artık mevcut olmadığı müstehcen bir sistem, eylemlerin sonuca ulaşmadan birer imgeye dönüştüğü, kaybolduğu bir simulakrum. Fakat geleneksel anlamıyla siyasetin ötesindeki bu toplumsallığın en önemli sonucu sadece gerçekliğin yitirilmesi değil – bu anlamda bizimkisi sadece “hakikat-sonrası” çağı değil – aynı zamanda ve hatta daha kötüsü, biz kurgudan da vazgeçtik: Artık başka bir dünyanın olabilirliğini, varolanı farklı görebilme olasılığını hayal bile edemiyoruz.

Günümüzün En Zorlu Problemi: Kurgu

Din “hakiki” dünyayı “yalan” (zahiri) dünyanın arkasına gizlemişti. Sonrasında Aydınlanma bu “hakiki dünyanın” yıkıcı bir eleştirisini yaptı; bir illüzyon ya da kurgudan başka bir şey olmadığını düşündüğü dinsel “hakikati” tartışmaya açtı. Daha sonra, Aydınlanma’nın hakikatleri aynı eleştirinin hedefi oldu: Evrensel hakikatler gibi görülen aslında bir güç istenciydi.

Böylelikle “hakikat” illüzyonu gözden kayboldu. Ama asıl problem, Nietzsche’nin daha 19. yüzyılda gördüğü gibi, hakikat ile birlikte illüzyonun da kaybedilmesi. Diğer bir deyişle, “gerçek dünya” metafiziğini aşmak yeterli değil. “En kısa gölge” anı değeri ve anlamı olmayan bir dünya, virtüel boyutu olmayan bir yaşam. Tam da bu yüzden Nietzsche’ye göre sanatsal “yanılsama istenci” hakikat istencinden daha derin ve daha ilahidir. Dinsel yanılsamanın yerine geçebilecek ve geçmesi gereken tek faaliyet budur. Ne de olsa yanılsamalar (kurgular) yaşamak için zorunludur. “Yanılsama”

basitçe bir gerçek dışılık ya da gerçek yokluğu değildir; aksine, fiili “gerçekliğe” bir meydan okumadır. Ancak, yanılısamlar soyut hakikatler olarak düşünülmemelidir.

Yanılsama olduğunu bilen bir yanılsama sanatsal kurgu değil de nedir? Sanat toplumsal dünyanın hakikatini kurgu kılığında anlatır.

Günümüzde felsefede sanatı dinin yerine koyma peşinde olan, aynı zamanda sanat ve felsefe arasındaki farkları tanıyan bir çifte hareket görürüz. Örneğin Badiou dinin siyasi arenaya sözümona “dönüşü” karşısında Tanrı’nın öldüğünde ısrar eder: “Dinin dönüşü” der, geç modernitenin tipik özelliği olan de-politizasyon süreci için bir maskeden başka bir şey değil. Fakat diğer yandan dinsel hayal gücü aşıldığında, sanatsal kurgu olarak hayal gücü, Badiou tarafından dört ana hakikat rejiminden biri sayılır: Bilim, sanat, siyaset, aşk. Sanat bir hakikat rejimidir, yani, düşünür.

Bu temelde günümüzün en zorlu probleminin kurgu problemi olduğunda ısrar etmek gerekiyor. Hakikatin kendisi ancak kurgu olarak inşa edilebilir keza. Badiou’nun söylediği gibi, “hakikatin inşası aynı zamanda yeni bir kurgunun da inşasıdır”.

Hakikatin estetik bir boyutu var ve hakikatin üretimi bir illüzyon, bir kurmaca gerektiriyor. Herhangi bir konuyu siyasallaştırmak, kurguyu tekrar kurgulamak veya Rancière’nin sözcüklerini kullanırsak, bir şeyleri başka türlü söylemeye, görmeye ve düşünebilmeye alan açmak için, anlam ve algıların verili dağılımına karşıt bir duyarlılık oluşturmak demektir. Siyasallaştırmak, farklı bir görme biçimi, eldeki konuları farklı bir gösterme şekli, mantığın verili düzenine müdahaledir.

Bu yüzden Marx ekonomi-politiğin eleştirisine, ekonomi-politiğin eşitliğin tek bir anlamına, verili kabul edilen bir dünyada dağılım sorusuna odaklandığını göstererek başlar ve bu anlamın yanına başka bir anlam daha ekler; bir prensip olarak eşitlik. Böylelikle dünyayı “yorumlamak” ve “değiştirmek” arasındaki fark son kertede bu iki anlam arasındaki farkta temellenmiş olur.

Gerçek Bir İmkân Olarak Hakikat

Hakikat, bu anlamda, insanlar artık talep etmeseler bile gerçek bir imkân olarak ısrarla ve tekrar tekrar ortaya çıkan, yok olamayan bir şeydir.

Bu bağlamda Foucault’nun bir makalesine, Aydınlanma’nın her zamanki şantajını –ya ondan yanasındır ya da ona karşı– reddederek Aydınlanma’nın bir süreç olarak düşünülmesi gerektiğini vurguladığı “Aydınlanma Nedir?”’ine dönmek istiyorum. Aydınlanma, temelde şu Kantçı sorulara bir yanıt verme girişimidir: Ne olduk ve şu anda kimiz?

Eğer söz konusu olan soykütüksel bir inşa ise, bizi üreten bu soykütüklerin tesis ettiği kategoriler tarafından ele geçirilmeyi de reddedebiliriz. Aydınlanma, olduğumuz şeyi reddetmenin mümkün olması demek. Bu bakımdan her türlü eleştiri görevi “Aydınlanma’ya inanmayı gerektirir”. Aydınlanma’nın anlamı bir ret, bir sistem tarafından yönetilmenin reddi. Fakat ne adına bir ret? Foucault’nun bu soruya ilk cevap önerisi “siyasal maneviyat” kavramı. Fakat buradaki can alıcı nokta, söz konusu “maneviyat”ın ne dine indirgenebilir ne de özü itibarıyla dinsel olması. Siyasal maneviyat Aydınlanma’nın toptan reddinden ziyade, belirli bir savunusu olarak işleyen profan bir kavram.

Bir hakikat özne için muğlak olduğunda ortaya çıkan bir dizi pratiğe atıfta bulunan siyasal maneviyat, öznenin hakikate erişmesini ve daha az yönetilmek için iktidarı eleştirmesini mümkün kılan şeydir. Bu nedenle siyasal maneviyat hakikati söylemeye, Antik Yunanlıların *parrhesia* dediği şeye dayanır.

Parrhesia yalnızca teorik bir uğraş değil, benlik ile toplum ve benlik ile hakikat arasındaki eleştirel ilişkileri şekillendiren bir “pratik”tir de. Ahlaki öznellikle, benliğin hakikatin talepleriyle uyum içinde kalmak için icat etmesi gereken hayat tarzıyla ilişkilidir. Bu anlamda *parrhesia* Antik Yunan kültüründe yaygın bir felsefi pratiktir. Euripides’in trajedilerinden Epikuros’un, Stoacıların ve Kiniklerin metinlerine kadar, epistemolojik, kişisel ve siyasal durumları ele almakta kullanılan bir teknik olarak karşımıza çıkar. Kinik *parrhesia*, Kiniklerin halka yönelik vaazlarında ve kişisel karşılaşmalarında uyguladıkları, siyasal biçimde radikal ve radikal biçimde siyasal bir araçtı. Temel Kinik düşünce, bir insanın “hakikatle kurduğu ilişkiden başka bir şey” olmadığı, bu ilişkinin her zaman için kişinin hayat tarzına yansıdığı şeklindeydi. Diogenes’i hatırlayalım: Köpek gibi bir varilde yaşayan ve hayattaki en önemli şeyin konuşma özgürlüğü, *parrhesia*, ne pahasına olursa olsun servet ve iktidarın etkisinden korunması gereken bir özgürlük olduğunu ısrarla savunan bir Diogenes. ‘Çünkü’, Shakespeare’ in (Diogenes’i model alarak oluşturduğu) bir karaktere söylediği gibi: ‘Ben de satılacak olursam, kimse kalmaz seni eleştirecek.’

Parrhesia Olarak Hakikat

Foucault aynı makalede ilginç bir noktaya değinip Kiniklerin “erken dönem Hıristiyanlar benzerliklerinden” bahseder. Hıristiyanlar Kiniklerden vaaz pratiğini, hakikatin herkese anlatılması gerektiği düşüncesini içeren hakikati anlatma biçimini almıştır. En önemlisi, Kinik çileciliği erken dönem Hıristiyanlığın gelişiminde belirleyici rol oynamıştır. Bu bakımdan Foucault dini tarihselleştiriyor. Monoteist teoloji mutlak bir başlangıç değil, tarihte bir aşamadır. Ondan önce de başkaları vardı.

Ancak erken dönem Hıristiyanların *parrhesia*’yı ele geçirmesi, dolayısıyla Yunan/pagan tekniklerin tek tanrılı dinlere aktarılması revizyonsuz gerçekleşmemiştir. Bu iki tür çilecilik arasında önemli farklılıklar söz konusudur. Yunan *parrhesia*’sı farklı (daha iyi hale getirilmiş) bir dünya imkânı varsayarken, Hıristiyan *parrhesiası* “hakiki” olarak gördüğü, metafizik dünyaya yöneliktir. Yunan *parrhesia*’sı özgürlüğü vurgularken, Hıristiyanlık *parrhesia*’yı itaatle yan yana koyar. Hakikat artık özgür konuşma olarak değil, Bernauer’in dediği gibi, “kişinin kul köle olduğu bir despot, bir efendi olarak tasavvur edilen bir tanrıya boyun eğme”, yani gönüllü kulluk olarak, belirecektir.

Fakat kutsallaştırılan şey, profanlaştırılabilir de. Dolayısıyla Foucault’yla birlikte, hakikati *parrhesia* olarak, dine indirgenemeyen, profanlaştırılmış bir siyasal maneviyat biçimi olarak düşünebiliriz.

Eğer hakikat saydam değilse, bunun nedeni bir muamma olması değil, yönetimsellik makinesine mahsus hakikat işlemlerinin (hakikat yaratma aygıtlarının) bir fonksiyonu olmasıdır. Hakikati saydamlıktan uzaklaştıran bu işlemlerdir. İktidar ve yönetimsellik mekanizmalarının şeffaflıkta ısrar etmeleri bile hakikati karartmanın bir yoludur. Gösteri göz kamaştırır.